

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Христо Маринов Стаменов

за дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор' в професионално направление 2.1 Филология, научна специалност „Германски езици” – Фонетика и фонология – английски език

Автор: Николета Росенова Стойкова

Тема: „Compound Phonology across Languages: Influence of L2 prominence patterns on L1 production and perception (The case of English and Bulgarian N+N constructions) /Фонология на сложните съществителни имена в различните езици: Влияние на акцентните структури на чуждия език върху продукцията и перцепцията в родния език (при конструкции от вида същ. име + същ. име в английския и българския език) “

Научен ръководител: доц. д-р Снежина Л. Димитрова, СУ „Св. Климент Охридски” .

Със заповед № РД-38-102/17.02.2021 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски" съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на горепосочения дисертационен труд. Представеният от Н. Стойкова комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с нормативните изисквания. Докторантката е приложила монографичен дисертационен труд, автореферат и 4 броя публикации по темата на дисертацията и.

Н. Стойкова е завършила специалността английска филология в СУ „Св. Климент Охридски" като бакалавър (2013 г.) и магистър (2015 г.). Специализирала е по програмата Еразъм в Бърно, Чехия. Тя вече има немалък преподавателски опит на различни нива на обучение. От 2015 г. е хоноруван асистент в Катедрата по англицистика и американистика, СУ, където преподава практическа фонетика, аналитична граматика и увод в езикознанието. Още от студентските си години и досега Н. Стойкова се откроява с много положителното си, активно и жизнерадостно присъствие, с отзивчивостта си и с отговорното си отношение към академичните си задължения. Тя има опит и като преводач и редактор и организатор в различни области.

Изследването на ударението в сложни думи в съпоставителен план с оглед на английския и българския език е една почти неизследвана област. То придобива особено значение с нарасналата роля на английския като език за международно общуване, включително и устно. Интересът към избраната тема се подсилва особено много от нахлуването под влияние на английския език на конструкции от две съществителни имена, с главна част второто от тях, които могат да се разглеждат като сложни думи, но представляват и пробив в синтаксиса на българския език. Рецензираният труд се вписва в напоследък развиващите се съпоставителни изследвания на прозодичните явления в двата езика от автори като Б. Андреева, Сн. Димитрова, Вл. Филипов, Г. Димитров, Б. Поповска. Н. Стойкова е намерила своята специфична проблематика и ъгъл на изследване в тази област, а именно продукцията и перцепцията на ударението в сложни думи от страна на българи. Практически трудности за българина в това отношение наистина съществуват. Това определя ползата от разработването на избраната от докторантката тема с оглед на преподаването на английски език на напреднало ниво у нас. Изследват се два типа носители на българския език: такива които владеят английски език и невладеещи този език. Така може да се провери има ли междуезиков пренос в тази област на произношението и евентуално какъв е той по отношение на посоката и силата на действието му. Конкретните изследователски въпроси се отнасят до начините, по които двете групи българи се справят с ударението на избрания тип сложни думи в английския език, с ударението при традиционните български сложни думи, състоящи се от същ. + същ., и с такива

конструкции заети от английски. Работната хипотеза, която подлежи на проверка, се състои в очакването, че и двете групи носители на българския език ще се справят успешно с родните български конструкции, но двуезичните ще се справят по-успешно със заетите конструкции.

Авторката на рецензирания труд е много добре запозната със състоянието на проблема, който се заема да изследва. Това еднакво се отнася за богатата англоезичната литература по съответната тематика, и за основните приноси към описанието на българския език. Това личи от нейния литературен обзор, от самото разработване на темата и от библиографията на труда, която включва 147 заглавия.

Най-общо казано предложеното от Н. Стойкова изследване е съпоставително между родния ни български език и английския език. Това обуславя контрастивния анализ на разглежданите явления. Сравнение на системно ниво авторката прави в обзорно-теоретичната част на своята дисертация. Основно съпоставката обаче се извършва на ниво реч и работата е експериментална. Анализира се продукцията на езикови форми от две различни групи естествени носители на българския език, а чрез перцептивните експерименти се осъществява оценка на продуктивните умения на участниците в продуктивните задачи. Тъй като се включва и английски езиков материал при продукцията от двуезичната група, анализира се и междинният език на българи владеещи английски на високо ниво. Така подходът донякъде се вписва в разширения модел за съпоставителни изследвания, разработен от А. Данчев. Използването на лексикографски данни като стандарт за правилното място на ударението позволява да се направят някои наблюдения и върху качеството на лексикографската работа у нас. Експериментите са добре замислени с оглед осигуряването на обективни резултати. Това се осигурява и от използването на съвременни статистически методи за обработване на масива от събраните данни. Избраната методика е напълно подходяща за постигане на поставените цели и получаване на адекватен отговор на въпросите, поставени в дисертационния труд.

Рецензираният дисертационен труд е разработен в рамките на 198 страници. Състои се от осем глави, заключение, библиография и пет приложения. В дисертацията са включени и голям брой таблици (около 40) и фигури (ок. 30), които предоставят на читателя всички данни получени от експериментите и представят нагледно получените резултати и различните съпоставки, които се правят в хода на изследването. В приложенията са поместени и използваните в експериментите инструкции за участниците, стимулите за проверка на продуктивните умения и др. Това пълно представяне на данните и материалите от експериментите позволява да се провери качеството на експерименталната работа, а също и евентуалното използване на тези данни в по-нататъшни изследвания.

Дисертационният труд може условно да се раздели на две части. Първата част (глава 1-3) е уводна и теоретично-обзорна и тя подготвя същинската изследователска и експериментална втора част (глава 4-8). В уводната глава убедително е мотивиран изборът на темата на изследването, като се набляга на липсата на съпоставителни изследвания върху анализиранияте конструкции в световната литература, включително по отношение на двойката английски-български език, и на недостатъчната им изученост в рамките на описанието на българския език. Тук за заявени обектът, предметът и целите на изследването и работната хипотеза, ясно са формулирани изследователските въпроси, на които ще се търси отговор. Представена е структурата на дисертацията и са резюмирани отделните ѝ глави. В теоретично-обзорната втора глава на дисертацията се разискват основни въпроси на ударението с оглед изясняване на терминологията, възприета от докторантката. Последователно и поотделно за англоезичното езикознание и за българистиката се справи аналитичен и критичен преглед на съществуващите възгледи и подходи. Особено подробен е той с оглед на английския език, където съществува по-богата литература. Налага се изясняване и коментар на основни понятия, които са тясно свързани и понякога трудни различими, а именно *prominence*, *stress* и *accent*. Обзорът обхваща историята на въпроса от началото на сериозните научни занимания с английска фонетика, положени от Д. Джоунс до наши дни. След компетентен критичен анализ на съществуващите гледни точки и интерпретации авторката убедително аргументира решението си да отхвърли термина *accent* и да използва другите два термина като взаимнозаменими за целите на своето изследване, тъй като в него продукцията и перцепцията са еднакво съществени.

При обобщеното представяне на характеристиките на българското ударение според Д. Тилков и Т. Бояджиев виждаме разминаване с общоприетата терминология и тълкуването на някои характеристики (с. 25). Така при първата от тях *динамично* е изтълкувано от докторантката като възможността ударението да пада върху коя да е сричка от думата. Тази негова особеност обаче се назовава с термина *свободно / разноместно (free)*. Динамично или силово българското ударение е заради това, че интензитетът е основният фактор, допринасящ за неговата перцепция (Тилков и Бояджиев 1977: 155). Н. Стойкова разбира термина *free* в смисъл на подвижно. Тук има нужда от по-добро напасване на терминологията в двата езика.

Следва представяне на по-важните експерименталните изследвания върху ударението и различните фонетични средства за постигане на изтъкнатостта в английския и в българския език, както и на някои съпоставителни изследвания с оглед на междуезиковата интерференция. Представени са акцентните модели при сложните думи в двата езика и най-вече тези при композити, състоящи се от две съществителни имена. Тук се коментират и въпросите за дефинирането на сложните думи и критериите, които ги характеризират, пограничността между лексика и синтаксис (дума и фраза). Като цяло тази глава показва много добрата осведоменост на докторантката, вникване в сложната и недокрай избистрена проблематика, умение да се избере нужното за целите на конкретното изследване. В кратката трета глава се предлагат някои общи разсъждения относно лексикалното заемане при езиков контакт. Фокусът е най-вече върху проблемите на фонетичната адаптация по линия на акцентния модел на думата, като се установява почти пълната липса на сериозни изследвания върху българския език в това отношение.

Най-съществената и оригинална част на дисертацията се съдържа в главите, представящи проведените експерименти и резултатите от тях. Ще се спра накратко само на някои моменти от изследователската част на този труд: избора на участниците в експериментите, избора на езиковите форми, използвани като стимул, както и на решението да се работи само с две степени на проминентност в акцентния контур на сложните думи. В изследването на продуктивни умения участват две групи от по двадесет души, едната от които включва носители на българския език, невладеещи английски и които са в зряла възраст (50-62 год.), а другата - естествени носители на българския език с висока степен на владеене на английски като чужд език и на възраст 19-22 г. Това съчетаване на показателите по възраст и двуезичие отразява реалното положение на нещата у нас, а и не само у нас, по отношение на владенето и ползването на английския език в обществото като цяло. Държи се сметка и за пола на участниците. Участниците в перцептивната задача са петима българи, владеещи английски в степен доближаваща компетентността на естествени носители и с професионални знания по английска фонетика. Тяхната задача е да оценят резултатите от предходните експерименти. Този избор на типа участници е подходящ за постигането на целите на изследването. Сложните думи, използвани като стимул, са извлечени от авторитетни лексикографски справочници, включително и информация за мястото на ударението. Важно е решението на авторката да работи само с две степени на проминентност (ударено/неударено, означени съответно с 1 и 0). Това означава, че се игнорира съществуването и мястото на вторично ударение (още една степен на удареност), там където има такова, а то, струва ми се, има отношение към конкретните резултати при продукцията. Имам предвид това, че на сложната дума може да се гледа като на съчетание от две думи, като в сложната конструкция обикновено се запазват най-малкото следи от мястото на характерното лексикално ударение на отделните съставки, някаква степен на проминентност, вторично ударение (?), което не отменя появата в повечето случаи на едно по-силно ударение, обединяващо сложната дума. Да вземем един от проблемните български примери: *кинорежисьор* (правилна форма според речниците), и неправилното от тази позиция произношение с начално ударение. Но и при това „неправилно” произношение ще има някаква степен на удареност на последната сричка от втората съставка *режисьор*, което го прави по-близко до обявеното за правилно произношение. Нали не бихме си представили българин да каже *кинОрежИсьор*. Подобно пресилване на неправилността се получава и при английските форми, произнесени от двуезичните млади българи. Така *playmaker*, според възприетия в дисертацията стандарт има акцентна структура 110, което решение „повишава” ударението на втората сричка от вторично в още едно първично ударе-

ние и прави произношението на младите българи (100) по-силно отклоняващо се, отколкото то всъщност е. От таблици като 7.28 (с. 149) категорично се вижда, че двуезичните българи са усвоили правилото за мястото на ударението върху първата съставка на сложната дума, а отклоненията от зададената норма се състоят от отслабване на вторичното ударение. С тези разсъждения не искам да оборя резултатите от проведения експеримент, а по-скоро да обърна внимание на възможността за отчитане и на по-фини детайли от цялостната картина. Интересен е случаят на лексемата *бизнесмен*, възприета с ударение на последната сричка. Според Б. Парашкевов (статия върху образування с афиксоида *-ман/мен*, под печат, *Съпоставително езикознание*, 2020/4) произношението *бизнесмЕн* се дължи на посредничеството на руския език, сравни също и *конгресмЕн*. Тук „неправилното“ произношение на българите владеещи английски очевидно е възстановяване на мястото на ударението на английската форма първоизточник на тази заемка.

След обработването и интерпретирането на резултатите на експериментите докторантката ни представя своите заключения. Потвърждава се основната хипотеза на изследването. Докато двата вида говорители еднакво добре се справят с родните композите от типа същ. + същ, двуезичните млади говорители имат явно превъзходство при сложните думи заети от английски. Отбелязано е, макар и не толкова чувствително превъзходство в резултатите на мъжете над жените при едноезичните възрастни говорители, което може да подсказва неравенство по отношение на отвореността към новото и в социално-професионално отношение, поне в общността, от която са излъчени участниците в експеримента. Това подлежи на допълнителна проверка, а и нещата са динамични и различни в зависимост от възрастта. Интересна е констатираната тенденция при двуезичните млади говорители да отдават предпочитание на произношението с едно главно ранно ударение както при родните, така и при заетите композити, което Н. Стойкова отдава на пренос от чуждия език, а за английските сложни думи може да добавим и свръхгенерализация на основното правило. Отбелязана е също недостатъчната надеждност на представянето на акцентните структури в българските речници, особено при заемките.

Докторантката представя четири публикации по темата на дисертацията, които възпроизвеждат част от резултатите, получени в този неин труд. Те са поместени в академични издания у нас и в чужбина: две от тях на Университетското издателство „Паисий Хилендарски“ (Пловдив) и две в Р. Сърбия. Някои от тези публикации са представени и като доклади на научни форуми. И четирите публикации са на английски език. Те, както и самата дисертация, доказват уменията на авторката да създава академични текстове на идиоматичен и жанрово адекватен английски език. Въпреки доминиращото положение на английския език, моето лично пожелание към авторката е да публикува и на български език, особено по въпросите, отнасящи се до българистиката, както и да разшири кръга на изданията, в които присъства.

Подробният автореферат на дисертацията представя коректно структурата и съдържанието на труда. Постигнатите резултати и приносите на докторантката са вярно отразени в него. На места българският изказ в текста на автореферата би спечелил от лека стилистична редакция. В заглавието на втората глава липсва една немаловажна запетая, а *езиков обмен* не е добър превод на оригиналното английски заглавие – междуезиков пренос/ трансфер.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Смятам, че дисертационният труд съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в съпоставителното описание на фонологичните системи на английския и българския език и които могат да намерят практическо приложение в чуждоезиковото обучение на ниво напреднали, както и в лексикографията. Резултатите и данните от изследването могат да се включат и в по-нататъшни изследвания в същата област. Постигнатото от докторантката отговаря напълно на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и правилниците за приложението му. Дисертационният труд показва, че докторантката Николета Стойкова притежава много добри теоретични знания и професионални умения за извършване на експериментална работа по научната специалност съвременен английски език (фонетика и фонология), като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване и достигане до значими научни резултати.

Поради гореизложеното, давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд и автореферат и най-убедено предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’ на **Николета Росенова Стойкова** в област на висше образование 2. хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, професионално направление, (Съвременен английски език - Фонетика на английския език).

април 2021 г.

Изготвил становището:

доц. д-р Христо Стаменов